

שערי תשובה

חמש התחושות הראשוניות בתשובה

הרב חיים סבתו

שערי תשובה א, פסקאות יב-כ

העיקר השלישי היגון. ישתונן כליותיו. ויחשוב כמה רבה רעת מי שהמרה את יוצרו. ויגדיל יגון בלבבו. וסער מתחולל ברעיוניו. ויאנח במרירות לב. כי יתכן שיתחרט וירע בעיניו כל חטאתו אשר חטא ולא השלים חקו בזה. כי גם הפסד דינר או איסור קשה בעיני האדם. אך אם אבד עשרו בעניו רע ויצא נקי מנכסיו. נפשו עליו תאבל. ותכבד אנחתו. נפשו מרה לו. וכן על צרות רעות ורבות כאבו נצח. ויגון בלבו יומם. ויותר מהמה ראוי שיצטער ויאנח מי שהמרה את השי"ת (והנחית) [והשחית] והתעיב עלילה לפניו. ולא זכר [יוצרו] אשר בראו יש מאין. וחסד עשה עמו. וידו תנחהו בכל עת. ונוצר נפשו בכל רגע. ואיך מלאו לבו להכעיס לפניו. ואיך טח מראות עיני החוטא. מהשכיל לבבו. והמשכיל אשר נפקחו עיניו. יוחקו הדברים האלה בלבבו. ויבואו חדרי רוח:

ומדרגות התשובה ומעלותיה. לפי גודל המרירות ועוצם היגון. והיא התשובה אשר תבא מדרך טוהר הנפש וזכות שכלה. כי לפי שכלו. וכפי אשר תפקח עיניו. ירבו ויעצמו במאד מאד יגוניו ברעיוניו. על רוב עוניו. כמו שנאמר - (ישעיהו נ"ז:ט"ז) כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי. ביאורו כאשר יעטוף ויצטער הרוח שהוא מלפני כי הוא מן העליונים. ויעטפו נשמות אשר אני עשיתי. לא אריב עוד ולא אקצוף. כי איך לא אחון וארחם על נפש יקרה אשר היא מלפני. ונשמות אני עשיתי. על כן יקל העון כפי אשר תכבד (העבודה) [עבודת] האנחה עליו. כי היגון יבא מאת טוהר הנשמה העליונה. ונרצתה בזה יותר מאשר תרצה ברוב יסורי הגוף ומכאוביו. והמשל בזה כי המלך יחמול על חניכיו ילידי ביתו הקרובים אליו והם מאצילי ארץ הנכבדים ויתן להם חנינה. יותר מחמלתו על הרחוקים ופחותים. ואמר ונשמות אני עשיתי. לקרבתן אל העליונים. אף על פי שהגוף והכל מעשה ידיו. וכמוהו (שמות ל"ב:ט"ז) והלוחות מעשה אלהים המה. ועוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה שלשה שותפין יש באדם אביו ואמו והקב"ה. ולפי שאין לאב ולאם שותפות בנשמה. על כן אמר ונשמות אני עשיתי. יורה על אמרו כי רוח מלפני. כי ענינו כאשר ביארנו:

ואמר דוד המלך עליו השלום (תהלים ל"ח) ה' נגדך כל תאותי ואנחתי ממך לא נסתרה. ביאורו גלויה לפניך כל תאותי כי איננה זולתי לעבודתך. ואתה יודע אנחתי כי איננה על עסקי עולם והדברים הכלים. זולתי על חטאי ועל קוצר ידי בעבודתך. ואמר אחד מן המתנפלים בחין ערכו. אנחתי מפחדך. הרחיקה ממני האנחות. דאגתי מקוצר ידי בעבודתך. הרחיקה ממני הדאגות.

העיקר הרביעי הצער במעשה כמו שנאמר (יואל ב') וגם עתה נאום ה' שובו עדי בכל לבבכם ובצום ובבכי ובמספד. ואמרו ז"ל הלב והעינים שני סרסורי החטא. וכן כתוב (במדבר ט"ו) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. לכן בזאת יכופר עון הסרסורים. במדת תשובתם. כנגד מדת משובתם. כי יתכפר עון לבב החטאים. במרירותם ואנחותם. בשבר אשר הם שוברים אותו. כמש"כ כי רוח מלפני יעטוף. ונאמר (תהלים נ"א) לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. ומשל על זה מן הכלים

דף מקורות

[הטמאים] אשר [נשברו]. מטומאתם טהרו. כמ"ש (ויקרא י"א) תנור וכירים יותץ. ועון העינים יכפר בדמעות כמו שנאמר (תהילים קי"ט) פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך. לא אמר על לא שמרתי תורתך, אבל אמר לא שמרו. כי הם סבבו החטא על כן הורדתי פלגי מים:

העיקר הה' הדאגה. כי ידאג ויפחד מעונש עונותיו. כי יש עונות שהתשובה תולה כפרתן ויסורין ממרקין. כמ"ש (תהילים ל"ח) כי עוני אגיד אדאג מחטאתי. וענין היגון על שעבר. וענין הדאגה על העתיד. ועוד שנית ידאג. אולי הוא מקצר בחובת התשובה בצער ובמרירות ובצום ובבכי. וגם כי הרבה צער והרבה בכה יזחל ויירא אולי לעומת זה הרבה אשמה. ולא השלים חוקו את כל ענותו ואשר יבכה בצום נפשו. ומי שהתבונן בגודל עבודת הבורא על יצוריו וכי אין קץ לרעת הממרה את פיו. כל אשר יוסיף בעבודה ובדרכי התשובה. הלא מצער היא. והנה למעט בעיניו. ואמר שלמה המלך עליו השלום (משלי י"ד) חכם ירא וסר מרע ובאורו. החכם אף על פי שהוא סר מרע בכל מאמצי כחו. יירא ויזחל. אולי לא כלה חקו. ולא נזהר כדת מה לעשות. וכמוהו (שם כ"ח) מעקש דרכים והוא עשיר. אף על פי שהוא עשיר. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה בילמדנו אל תפרש חכם ירא וסר מרע אלא חכם סר מרע וירא. וסוף הפסוק מוכיח עליו (שם) וכסיל מתעבר ובוסח. אמר על מידות הכסיל שהוא בהיפך ממידת החכם כי הכסיל מתעבר ועם כל זאת בוטח שלא יקרהו עון ונזק. ובעל הכעס עלול לפשעים ומופקר לנזקים. שנאמר (משלי כ"ט) ובעל חמה רב פשע. ונאמר (שם כ"ה) עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו:

ועוד ידאג בעל תשובה פן יתגבר עליו יצרו. כמו שאמרו ז"ל אל תאמין בעצמך עד יום מותך. כל שכן האיש אשר נצחו לבו כבר. כי ראוי להשמר מן היצר האורב בכל עת. ולהוסיף בנפשו יראת ה' יום יום. ותהיה לו למעוז בעבור עליו כל משברי היצר המתחדש לעתיד.

ודבר שלמה המלך עליו השלום על דבר התשובה. ופרט בו הענין הזה. ופתח פתח דבריו ואמר (שם כ"ח) בעלוץ צדיקים רבה תפארת ובקום רשעים יחופש אדם. פירוש הצדיקים מפארים ומכבדים בני אדם. על כל מעלה טובה הנמצאים בהם. והרשעים מחפשים מומי בני אדם ושגאותם להשפילם. ואף על פי שכבר הזניחו המעשים ההם וחזרו בתשובה. אח"כ אמר (שם שם י"ג) מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם. כי אף על פי שאין לבעל התשובה לגלות עונותיו לבני אדם. כמו שיש להבין מה שאמר ובקום רשעים יחופש אדם. אבל חייב להתוודות עליהן. כענין שנאמר (תהילים ל"ב) חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי. ונאמר (ירמיה ב') הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי. וחכמי ישראל ז"ל פירשו. פעמים שהמכסה פשעיו לא יצליח. כמו בעבירות שבין אדם לחבירו. כי אין לו כפרה עד אשר ישיב הגזלה והחמס והעושק. ועד אשר יבקש מחילה מאשר הציק לו. או הלבין פניו. או ספר עליו לשון הרע. או בעבירות שבין אדם למקום שנתפרסמו לבני אדם כי העושה עבירות בפרהסיא מחלל את השם (ורש"י ז"ל בפ' יוה"כ מפרש בע"א. ע"ש). וחייב להתאונן ולהתאבל עליהם לפני בני אדם לקדש את השם. וזהו שכתוב (ירמיה ל"א) כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך. ענין נחמתי החרטה והצער. כי עיקר התשובה במרירות הלב כאשר בארנו. ואחרי הודעי ספקתי על ירך. אחרי שנודעתי לבני אדם והתפרסמו עונותי התאבלתי במעשים נראין לבני אדם. כמו (יחזקאל כ"א) ספוק אל ירך ונאמר (איוב ל"ג) ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי:

ומודה ועוזב ירוחם. פירוש אף על פי כי יסודות התשובה ג' החרטה. והיודי. ועזיבת החטא. החרטה והיודי בכלל מודה. כי המתודה מתחרט. ואין תשובה פחותה משלש אלה. כי המתחרט ומתודה ואיננו עוזב החטא דומה למי שטובל ושרץ בידו. אכן מודה ועוזב ירוחם. כי הוא בעל תשובה. אף על פי שיש לתשובה מדרגות רבות כאשר ביארנו:

דף מקורות

אמר אחרי כן (משלי כ"ח:י"ד) אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה. פירוש אף על פי שהוא מודה ועוזב יש עליו לפחד תמיד. אולי לא השלים חוק התשובה. כי היא צריכה למדרגות רבות. ויוסיף אומץ בכל יום להשיג המדרגות. גם יפחד אולי יתחדש עליו יצרו. וישמר ממנו בכל עת. ויוסיף יראת השם בנפשו תמיד. ויתפלל תמיד אל השם לעזרו אל התשובה. ולהצילו מיצרו. ומקשה לבו יפול ברעה. האומר בלבו השלמתי חוק תשובתי. ואיננו משתדל תמיד להשיג מדרגות התשובה ולהוסיף בנפשו יראה. יענש על זה. כי הוא רם לבב. ואיננו מכיר מגרעת נפשו. ואם איננו מכיר גודל חיובו להכשיר דרכיו ביתרון הכשר לפני השם. גם איננו נשמר מיצרו האורב לו תמיד. על כן יפול ביד יצרו: